

CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU PRIVIND IMPLICAȚIILE REVOLUȚIEI ȘTIINȚIFICO-TEHNICE ASUPRA UNIVERSULUI POLITIC AL OMULUI CONTEMPORAN

Aurelian Cosmațchi, Nicolae Vințanu

„Tot ceea ce trebuie să realizăm presupune oameni cu o înaltă calificare, capabili nu numai să minuiască tehnica, dar și să o perfecționeze continuu, să aibă rolul hotărâtor în ridicarea calității și nivelului tehnicii de producție, în dezvoltarea generală a patriei. Vom putea realiza, în astfel de condiții, programele de dezvoltare socialistă a țării, numai și numai cu clasa muncitoare, cu fărătimea, cu intelectualitatea, cu oamenii ai muncii în general, cu înalte cunoștințe profesionale și tehnice, cu înalt spirit revoluționar, care să acționeze în toate împrejurările, de pe poziția cea mai înaintată — în producție, în știință, în viață — ca adevărați revoluționari!”

NICOLAE CEAUȘESCU

din Raportul prezentat la Conferința Națională a Partidului, 14—16 decembrie 1987.

Etapa pe care o parcurge în prezent societatea românească se caracterizează prin transformări rapide și complexe în toate domeniile. Sesizarea la timp a noilor deschideri, a direcțiilor de urmat constituie tezaurul inestimabil al gândirii revoluționare, al spiritului angajat în luptă pentru progresul general al patriei. În aria gândirii social-politice, Congresul al III-lea al Educației Politice și Culturii Socialiste și îndeosebi Conferința Națională a Partidului din 14—16 decembrie 1987 aduc noi deschideri în înțelegerea mai complexă a realităților economice, social-politice și culturale din țara noastră. Una din temele asupra cărora documentele de partid, Congresul Educației Politice și Culturii Socialiste se opresc stăruior, este și relația dintre transformările revoluționare din știință și tehnică (EST), practica social-umană și activitatea ideologică, munca politico-educativă de formare a omului nou. Asupra unei astfel de teme încearcă să se oprească și rindurile de față.

Punctul de plecare îl constituie aprecierile tovarășului Nicolae Ceaușescu la Congresul al III-lea al educației politice și culturii socialiste: „Se poate afirma cu deplin temei că activitatea ideologică, politico-educativă, culturală a constituit o adevărată forță motrice a dezvoltării societății noastre în toate domeniile” și trasa ca sarcină expresă pentru

viitor „Este necesar să facem totul pentru ca știința și cultura, educația politică, activitatea ideologică să constituie permanent o puternică forță a dezvoltării economico-sociale”¹.

Cînd se definește politicul ca zonă distinctă a practicii sociale, a culturii și acțiunii umane, se face totdeauna referire la relațiile sociale. Este și firesc, deoarece politicul, ca și știința, arta, statul, dreptul, religia sau familia nu „sînt altceva decît moduri particulare ale producției și sînt subordonate legii ei generale”². Relațiile sociale au însă o structură bine determinată, în care rolul hotărîtor în ultimă instanță îl au relațiile economice, după cum se știe.

În cazul relațiilor politice însă, există o determinare precisă, în sensul sferei de manifestare. Dar, relațiile politice, prin natura lor, au și un caracter de universalitate. Astfel, atît relațiile între grupurile de oameni, clase sociale, societăți, state etc., referitoare la conducerea socială, la comportarea în diferite situații de viață, cît și celelalte tipuri de relații sociale cad sub incidența acestora. Nu este vorba doar de relații economice, morale sau juridice unde aspectul politic este evident, ci chiar și gîndirea științifică, tehnică, filosofică etc. intră în sfera aprecierii politice.

Noi determinări ale fenomenului politic contemporan

Fenomenul politic prezent în lumea contemporană ni se înfățișează ca fiind deosebit de complex. Prin restructurarea muncii, a imaginii asupra lumii, prin creșterea uriașă a volumului produselor umane, a puterii de acțiune a omului asupra naturii și asupra lui însuși, RST pare a solicita schimbări ample în vechiul tablou al lumii sociale și umane. Problematika politică, pe lîngă înțelegerea puterii, a vizat întotdeauna și o înțelegere a omului, a semnificației condiției umane, condiție care astăzi tinde să sufere transformări neașteptate sub presiunea noii dezvoltări a științei și tehnicii. Astfel de aspecte conțin numeroase zone puțin cercetate sau neprezentate cu rigoarea necesară înțelegerii lor ample.

Relațiile politice înțelese ca ansamblu de relații de putere, de comportări, de atitudini intervenite în activitățile sociale și apreciate din perspectiva valorilor politice (putere politică, democrație, participare, patriotism etc.) sînt întotdeauna relații într-o situație dată. De aceea, ele intervin în noua situație de viață în întreaga activitate a omului în condițiile RST. De aici încercarea diferiților autori³ de a descifra modul în care se naște noua țesătură a relațiilor politice, morale, estetice etc. în condițiile RST, idee prezentă, de altfel, în toate documentele partidului nostru. Astfel, Congresul al XIII-lea al P.C.R. subliniază pregnant că mersul înainte al societății noastre „cere în mod imperios formarea și educarea unui om nou, cu o conștiință înaintată”⁴, cu o participare

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la cel de-al III-lea Congres al Educației Politice și Culturii Socialiste*, București, Edit. Politică, 1987, p. 7 și urm.

² K. Marx, Fr. Engels, *Opere alese*, vol. I, București, ESPLP, 1956, p. 576.

³ H. Jonas, *Technology and responsibility*, în: „Esprit”, nr. 4, 1974.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R.*, București, Edit. politică, 1984, p. 59 și urm.

politică nouă, cu o atitudine avansată față de muncă, față de interesele generale ale societății, omul fiind principala forță a progresului social.

În studiul noului univers politic ce tinde să fie influențat de RST, o problemă importantă este și cea a identificării situațiilor politice relevante ale noii dezvoltări umane. Se produce aici, se pare, o ruptură cu politicul trecutului, care viza, după cum se știe, staticul, tradiționalul. Am zice neschimbarea, pentru că schimbarea era aproape imperceptibilă. Azi se profilează tot mai mult un politic al dezvoltării. O dezvoltare, cum argumentam mai sus, atât a socialismului, cât și a omului, a indivizilor concreți, în procesul muncii și vieții lor cotidiene.

Specific RST este tendința de a dezvolta situațiile de viață care semnifică procesul de maturizare socială și individuală și, în acest sens, proliferarea unor condiții caracterizate prin participare, creativitate, dezvoltare, precum și ideea-omul-valoare supremă a vieții sociale. Omul dominat de lucruri, sărac în trebuințe și în utilizarea aptitudinilor, a sensibilităților, nu mai poate constitui principala forță a progresului social, ci numai omul eliberat, societatea care reușește să instituie ca practică și teorie un orizont emancipator. Astfel, situațiile politice relevante pentru sensul noii dezvoltări umane tind să devină doar acelea care creează câmpul obiectiv și subiectiv necesar.

Noul orizont de muncă și viață face să transpară, prin întregul evantai de schimbări, că numai situațiile politice care cultivă și afirmă personalitatea omului, punerea în valoare a capacităților sale fizice și intelectuale, volitive și afective în integralitatea lor poate contribui azi major la dezvoltarea indivizilor și a societății. Situația politică nouă tinde să definească însă nu atât o stare de fapt existentă aici și acum, cât o direcție necesară a dezvoltării în cursul unui proces și liniamentele problematice ale acestei activități în densitatea contradictorie a realului, confruntat cu exigențele obiective ale propriei sale dezvoltări. Important ni se pare că momentul său interior manifestă tendința de a conține raportarea necesară la om, la individ, la poziția sa în sistemul social și situarea acestei raportări la nivelul criteriului necondiționat, iar cel exterior — legătura necesară cu mediul social cel mai apropiat și corelarea cu acesta. Astfel, prin noua situație politică, epoca și omul, grupul și individul, ceea ce este și ceea ce devine, ceea ce este și ceea ce trebuie să fie, tind să devină corelative.

În noile condiții, problematica politică nu este doar problema unei decizii de moment, de starea imediată sau apropiată. Situația din muncă și viață modificată de transformările economice și politice anterioare, de rezultatele dezvoltării anterioare a subiectului și a mediului său social-uman, toate acestea corelate cu noul orizont al RST amplifică spațiul politicului extinzându-l asupra noi și noi zone ale universului uman. Așa se face că dacă până în urmă cu câteva decenii acțiunea asupra lucrurilor, asupra naturii nu constituia un câmp real de semnificație politică, inserția omului în echilibrul naturii devine tot mai mult o activitate cu largi implicații politice. Alte elemente ale situației de viață în condițiile RST desfășurată în socialism (proprietatea socialistă, noul cadru democratic, multiplicarea relațiilor interumane, creșterea forței de acțiune a indivizilor etc.) ridică cu acuitate întrebarea: ce consecințe ar avea pentru societate, pentru omenire, pentru grup și individ acțiunea socială; ce uni-

versalitate politică are în sine fapta, acțiunea sau atitudinea pe care o adopt sau o săvârșesc.

Se produce astfel, nu doar o extindere a sferei de cuprindere a politicului contemporan, datorită noilor situații de viață, ci și o extindere a dimensiunilor sale spațio-temporale. Până acum politicul a tins să prescrie ce să faci și ce să nu faci în situații date sau a călăuzit adoptarea de atitudini imediate. De aceea, el a fost nevoit să-și definească principiile prin norme și să fondeze necesitatea politică pe aceste principii. Dar, principiile și normele, la rîndul lor, se considerau date prin natura omului, fie socială, fie biologică, fie psihologică sau chiar religioasă. În astfel de condiții, acțiunea omului și, deci, responsabilitatea și puterea lui de decizie sînt în întregime circumscrise în aceste împrejurări.

Ceea ce modifică RST, pe fundalul transformărilor socialiste în zilele noastre și ceea ce tinde să se amplifice în viitor, este că natura acțiunii umane s-a schimbat — politicul concerne pe mari întinderi în spațiu și timp acțiunea umană, care antrenează, ca un corelat, schimbările politicului. Explicația rezidă în aceea că natura nefiind pînă acum obiect al responsabilității politice decît într-un mod vag, inteligența umană se unea cu politicul doar în cetate, în polis, în societate. Ca atare, toate raporturile cu lumea lucrurilor erau, într-un anume fel, neutre din punct de vedere politic.

Astăzi, semnificația politicului tinde să releve raporturi directe dintre oameni, dintre grupurile sociale, dar în sfera lui au început să intre și alte zone considerate ca neutre, deoarece ordinea umană tinde să cucerească noi și noi orizonturi. Așa se face că politicul socialist este tot mai mult nevoit să își asume responsabilitatea pentru consecințele îndepărtate ale acțiunii umane, consecințe care în epocile cu ritm lent de dezvoltare și forță redusă a omului, fie că nu se puneau, fie erau lăsate în seama hazardului, destinului sau providenței. Însuși universul politic, spațiul și timpul politicului se reduceau adesea la durata probabilă a unei vieți omenestii. De aceea, și politicul era mai degrabă politicul lui aici și acum în situația reală, circumstanțială, imediată.

Din perspectiva noului principiu pe care tinde să se fondeze situațiile de viață în condițiile RST în socialism — emanciparea omului ca scop — timpul în politic se convertește în încercarea de a cerceta elementele noi intervenite în situația de viață și reflexele acestora în raporturile politice. Politicul socialist poartă și încărcătura contradicțiilor epocii, tendința lui fiind de a se identifica pe cît posibil cu pulsul viu al epocii. Astfel, el apare mai pregnant poate decît oricare fenomen social uman ca o identitate a luptei contrariilor; tinde să se constituie ca un instrument al omului în luptă cu inerția, cu pierderea de sine, dar de fiecare dată victoriile se cer duse mai departe. Criteriul împlinirii politicului tinde să devină, în acest context, gradul de dezvoltare multilaterală a omului în activitatea socială practică și, în consecință, gradul de ființare ca universalitate și aspirație spre universalitate, întinderea spațio-temporală a participării sociale și responsabilității sale.

Dimensiunile noi ale politicului de a fi o relație între intern și extern, între „înăuntrul” și „înafară”, între scop și mijloace par a cunoaște extinderi neașteptate. Deliberarea, cercetarea mijloacelor pentru realizarea

scopurilor, obiectivelor sociale, raționalitatea acestora, sînt momente pe care le parcurge în dezvoltarea lui și pe care tinde să le aibă ca elemente integrate.

Raportarea la om ca principiu esențial al muncii și vieții în RST desfășurată în socialism pare a presupune o raportare în dublu sens — de la tot ceea ce se face, se realizează spre om și — de la om spre ceea ce se realizează, se produce și se instituie ca valoare. Numai așa putem înțelege mai bine teza lui Fr. Engels că „viața socială a oamenilor care pînă acum li se opunea ca ceva impus de natură și istorie, devine acum un act liber al lor”⁵. Progresul politic tinde să se constituie și să ființeze pe terenul acestor acute confruntări. Actul participării libere pare a deveni forța internă de mișcare, refuzul de a accepta supus ceea ce îi spune altul, refuzul tirgînelii, compromisului și servilismului. Demnitatea se reflectă aici a fi atitudine cheie. Dar și conceptul prin care înțelegem ce se petrece dincolo de învăluirea practicii milioaneilor de fapte cotidiene.

Omul ca scop și niciodată doar ca mijloc pare să exprime tocmai acest act liber; premisa, dar și consecința sa; refuzul de a mai accepta ca doar alții să decidă pentru tine — aspirație seculară a oamenilor. Adică cerința de autoconducere și autogestiune. Proiectele iluministe și utopice au imaginat rezolvarea ca un dar: va veni cineva și va spune — de azi sînteți liber să vă autoconduceți, să vă autoadministrați. Istoria a refuzat și refuză o astfel de soluție. Omul are, cîștigă, este, ființează doar prin ceea ce a cucerit, a realizat, a înfăptuit, a dezvoltat.

Inițiativa și responsabilitatea — valori fundamentale în noul univers politic

Istoria tinde să pună în evidență, ca sens al ei, „trecerea de la guvernarea lucrurilor la guvernarea oamenilor”. Guvernarea oamenilor de către oamenii înșiși. Termenul de participare exprimă mai bine o astfel de stare. A te ridica la guvernare, a putea să conduci, adică să-ți depășești condiția de supus, de sclav, înseamnă a face o revoluție. RST tinde astfel să pună pe fiecare individ într-o situație complexă pentru o permanentă autodepășire. Este o cerință izvorită din însăși munca și viața concretă în socialism și nu din deziderate abstracte și utopice. Codul eticii și echității socialiste îi dă o exprimare concisă prin norma — toți comuniștii trebuie să lupte pentru promovarea spiritului revoluționar în întreaga noastră viață socială.

Autoconducerea și autogestiunea ca permanentă raportare la om, în chiar actul muncii, se instituie însă ca acte libere ale indivizilor prin luptă, prin confruntare, prin opțiune într-o lume unde alternativele cresc tot mai mult. Ele însele sînt o opțiune și totodată alternativă. Nu doar vorbe frumoase spuse într-un discurs politic, deoarece RST pare a se putea dezvolta numai pe această axă a umanului, pentru că emanciparea, eliberarea energilor, aptitudinilor tuturor indivizilor depind de condiția participării lor la guvernarea lucrurilor și oamenilor, a lor înșiși. Învoind cercetările contemporane de psihologie și sociologie, subliniem că

⁵ Fr. Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*. În: K. Marx-Fr. Engels, *Opere*, vol. 19, București, Edit. politică, 1964, p. 233.

fără cuprinderea dimensiunii participării din motivații profunde și interese în care individul se regăsește pe sine este greu să vorbești de eliberarea energiilor, a aptitudinilor umane.

Tema este frecvent abordată în literatura de specialitate și întreaga psihologie a muncii din ultimul deceniu se învîrtește în jurul ei. Sociologia, politologia și știința conducerii, la rîndul lor, își fac din tema participării motivate, a democrației, un cîmp central în cercetările pe care le întreprind. Soluțiile, desigur, nu sînt ușor de conturat. Două dintre acestea par a se detașa în perimetrul dezbaterilor: colectivitatea hotărăște, alege alternativa prin mecanismele ei specifice; alegerea este delegată specialiștilor în problemă. Ambele forme sînt supuse analizei atente pentru că ambele conțin elemente importante. Dar, neparticipînd activ, în ambele cazuri individul apare *dominat* și, deci, altcineva, din afară, ar decide pentru el.

Ceea ce pare a se pierde din vedere adesea este noul raport individ-grup în condițiile RST desfășurată în socialism. Acest raport nu mai este unul care privește doar pe cîțiva, ci pe toți, întreaga comunitate. Individul devine valoare socială în sensul că, în noile condiții și prin transformările sociale adecvate, societatea nu se poate lipsi de nici unul dintre ei, nu poate avea oameni de prisos.

Autoconducerea și autogestiunea se întemeiază astfel pe noul înțeles al omului și valorii forțelor sale creatoare; tot aici iese în evidență și eroarea unor studii care identifică total baza autoconducerii și autogestiunii cu cointeresarea materială. Desigur, omul participă la activitatea productivă și din interese economice, materiale și, deci, acest element este unul major, prezent în autoconducere și autogestiune. RST, însă, pune în relief și alte sensuri, am putea spune, mai înalte. Este vorba de faptul că prin autoconducere și autogestiune se reliefează noi aptitudini umane, se descătușează noi energii, se pun în valoare inițiativa, curajul, interesul creator, nemulțumirea constructivă. Mai mult, individul are certitudinea propriului său destin, a ceea ce este și a ceea ce poate deveni.

Se înțelege că astfel de elemente nu pot fi nimănui delegate și nimeni nu poate să le reprezinte mai bine decît fiecare individ. Aici nu este vorba doar de reprezentarea lui într-un forum, în adunarea generală a oamenilor muncii, element foarte important în sistemul democrației noastre socialiste, ci de reprezentarea lor în procesul muncii, în faptele cotidiene, în modul cum trăiește și muncește, în felul cum se angajează în noua lucrare asupra viitorului.

Formele instituționalizate de participare, de autoconducere și autogestiune în țara noastră au cunoscut, în ultimii ani, perfecționări ample în direcția ideilor de mai sus. „Noi am dezvoltat puternic formele democratice de conducere — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara comună a Consiliului Național al Oamenilor Muncii și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale din iunie 1987 — am realizat un cadru larg de la unitățile economice și sociale pînă la organele centrale... toate fiind expresia democrației muncitorești, revoluționare, a participării tuturor categoriilor sociale a oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea tuturor sectoarelor, la elaborarea și înlăptuirea politicii interne

și externe a partidului nostru"⁶. Perfecționările converg spre crearea unui consens larg în participarea văzută ca venind dinspre individ spre problemele aflate în curs de rezolvare și a problemelor ce emană din cerințele indivizilor înșiși, adică a creării noului orizont de raportare la om care vizează creșterea puterii și libertății acestuia, a noii sale ordini, nu doar în lumea din afară, ci și în lumea sa lăuntrică, în lumea energiilor ce pot duce mai departe orizonturile atinse prin devenirea tuturor indivizilor ca autentică bogăție socială. „Înfăptuirea marilor transformări revoluționare în toate domeniile în noua etapă a revoluției socialiste — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — necesită — repet — noi revoluționari, un nou spirit de muncă și luptă revoluționară, un om nou, cu o înaltă conștiință și atitudine, intransigență față de lipsuri cu hotărârea neabătută de a asigura mersul ferm înainte”⁷.

Ideea este tot mai mult exprimată de faptul că omul tinde să devină centru de inițiativă, iar asumarea unui astfel de rol devine o nevoie vitală. Angajarea sa contemporană pe linia proceselor de producție sau sociale se conturează a fi posibilă numai în acest mod. Tot aici se poate identifica și punctul devenirii lui ca principală avuție socială. Emanciparea umană aflată în momentele ei de vîrf este și substanța din care se constituie legea fundamentală a noii participări politice și unitatea de măsură pentru identificarea saltului produs în orizonturile sale.

Recunoașterea necesității că în orice implicare a condiției umane în RST tinde să fie și trebuie să fie o situație politică alcătuiește noul înțeles al progresului politic vizibil prin angajarea umană a spiritului ridicat la lupta pentru propria dezvoltare, pentru redimensionarea noului univers politic. În acest context, însăși RST apare ca luptă cu inerția și curajul inițiativei. Inerția ca forță care se opune devenirii, curajul inițiativei ca forță spirituală care exprimă neîmpăcarea cu destinul, cerința punerii în valoare a însușirilor, disponibilităților, aptitudinilor, ca parametri reali care îl angajează și îl definesc ca om, ca individ real în epocă. Din unghiul unei astfel de analize unilateralitatea, lipsa de participare, de inițiativă, inerția etc. nu apar numai ca negativul, ci și materialul din care se construiește prezentul și viitorul prin prelucrări migăloase. Ceea ce este în curs de realizare, de redimensionare se înnoiește mereu, iată care pare a fi rațiunea profundă a RST în situația politică a fiecăruia dintre noi.

Lupta cu inerția și curajul inițiativei tind să fie, credem, momentele acestei treceri; spațiul real și situația de viață care trec în situații politice prin ruptura cu indiferența; calea prin care de fiecare dată ameliorarea nu poate fi confundată cu progresul devenind doar o mișcare în cadrul unei structuri date. Lupta cu inerția și curajul inițiativei alcătuiesc astfel, așa cum îl exprimă și Codul eticii și echității socialiste — unul din punctele nodale ale redimensionării noii subiectivități prin trecerea situațiilor de viață în situații moral-politice. Și, totodată, modul de rezolvare a problemei fundamentale a fiecărui individ, cum muncesc și trăiesc.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara comună a Consiliului Național al Oamenilor Muncii și a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale*, București, Edit. politică, 1987, p. 22.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la încheierea lucrărilor Congresului al III-lea al oamenilor muncii din industrie și alte sectoare economice ale României socialiste*, București, Edit. Politică, 1986, p. 53.